

УДК 378.147:811.111

**ТЕТЯНА ДРУЖЧЕНКО**

ORCID: 0000-0002-8295-9674

(Ірпінь)

## **ПІДСИСТЕМА ВПРАВ ТА ЗАВДАНЬ ДЛЯ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОГО УСНОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПРАВО» НА ЗАСАДАХ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ**

У статті розглядаються особливості навчання усного монологічного мовлення студентів спеціальності «Право». Обґрунтовано, що навчання англійського усного монологічного мовлення майбутніх правовиків відбувається у три етапи – дотекстовий, текстово-репродуктивний, продуктивний за допомогою спеціально розроблених вправ і завдань, які диференціюються у групах з різним рівнем самостійності за такими критеріями: участь викладача, ступінь автономності студентів у вирішенні завдань та доборі додаткових джерел. Наведено приклади вправ і завдань для кожної із груп.

***Ключові слова:** підсистема вправ та завдань, усне монологічне мовлення, диференційований підхід, рівень самостійності, етапність у формуванні монологічних умінь, мовленнєва компетентність, професійне спілкування.*

**Постановка проблеми.** Одним із чинників якісної підготовки сучасного правовика є іншомовна комунікативна компетентність, яка уможливує багатогранне функціонування юриста на ринку праці, вступати в правові відносини з суб'єктами права інших держав, інтегрувати іноземний досвід у правову практику України, а також ділитися власним із зарубіжними колегами. Відтак, особливої актуальності набуває проблема вдосконалення методики навчання студентів спеціальності «Право» англійського усного монологічного мовлення, одним зі шляхів вирішення якої є створення спеціальної підсистеми вправ і завдань на засадах диференційованого підходу.

Підготовка сучасного фахівця не можлива без адаптації навчального процесу до кожного конкретного студента, без надання йому можливості вибору освітнього простору. В умовах гуманітаризації освіти (індивідуальне самовизначення особистості, розвиток її самосвідомості, самоосвіти задля наступної самореалізації в особистісному та професійному планах), антропоцентричної парадигми сприйняття особистості, визнання інтелекту людини як найвищої аксіологеми на зміну традиційної орієнтації на «середнього» студента, а також моногенних умов навчання приходить диференційований підхід до навчання, спрямований на урахування індивідуально-психологічних, мотиваційних, інтелектуальних особливостей суб'єктів навчання та покликаний створити найбільш оптимальні умови для якісного оволодіння знаннями, навичками та вміннями.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** За останні двадцять п'ять років, упродовж яких проблема диференційованого підходу зазнала активного дослідження в теорії лінгводидактики та застосування у практиці навчання іноземних мов, набуто значного досвіду. Зокрема, розроблення зазнали такі аспекти: застосування диференційованого підходу до навчання англійського монологічного мовлення на першому етапі немовного ВНЗ (Щосева Е.П.); російської мови як іноземної на початковому етапі (Винокурцева Э.М.); до формування іншомовних рецептивних граматичних навичок у процесі самостійної навчальної діяльності студентів немовних ВНЗ (Шабашова Е.В.); до навчання студентів-філологів практичної граматики нерідної (російської) мови (Хамраева Е.А.); до навчання читання іншомовних текстів немовного ВНЗ (Агасиева И.Р.; Мохова О.Л.); іноземної мови з

урахуванням індивідуально-психологічних характеристик студентів (Чечик І.В.); в умовах неоднорідності навчальних груп (Кузнецова Н.Ю.); до формування іншомовної комунікативної компетентності студентів технічного ВНЗ з використанням технології рівневої диференціації (Зайцева І.А.); засобами самостійної роботи (Кузьміна Ю.О.); навчально-дослідницької компетенції у магістрантів технічних ВНЗ засобами англійської мови (Крашенинникова Н.Н.); до навчання іншомовного спілкування студентів технічного ВНЗ (Рожнева Е.М.); до навчання студентів монологічного мовлення з урахуванням індивідуально-типологічних особливостей суб'єктної регуляції (Лобашова С.М.); до навчання майбутніх перекладачів на основі застосування програмно-педагогічного засобу (Старикова О.В.).

Проблема реалізації диференційованого підходу до навчання студентів монологічного мовлення, незважаючи на її актуальність, залишається недостатньо дослідженою в силу її багатоаспектності. Врахування майбутнього фаху суб'єктів навчання, а також їхніх особистісних характеристик, базового рівня володіння мовою спонукає й до пошуку релевантних методів, засобів, прийомів навчання.

Серед багатьох питань диференційованого навчання досі залишається недослідженим напрям формування компетентності в монологічному мовленні студентів спеціальності «Право» на засадах диференційованого підходу (з урахуванням автономності та навченості студентів), що викликає низку проблем в забезпеченні якісної іншомовної підготовки майбутніх правників, які не досягають належних результатів в іншомовній комунікативній діяльності в умовах гомогенності навчальних груп.

**Мета** статті полягає в обґрунтуванні доцільності реалізації підсистеми вправ і завдань, спрямованої на формування компетентності в монологічному мовленні студентів спеціальності «Право» на засадах диференційованого підходу з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей студентів юридичних факультетів, пізнавальних потреб, комунікативних здібностей, мотивації, самостійності, професійного мислення та професійної діяльності юристів.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Підсистема вправ і завдань у формуванні мовленнєвої компетентності потребує визначення чіткої етапності навчального процесу.

Вправу розуміємо як планомірно організоване повторне виконання дії (розумової або практичної) з метою її засвоєння або підвищення якості [3, с. 382]. Навчальне завдання розуміємо як форму організації діяльності студента, що передбачає самостійне виконання ним сукупності послідовних дій, спрямованих на досягнення певних цілей [4, с. 4]. Підсистему вправ і завдань для навчання англійського усного монологічного мовлення майбутніх правників визначаємо як сукупність груп вправ і завдань, організованих у певній послідовності з урахуванням психологічних засад формування навичок і вмінь, дидактичних і методичних принципів навчання, спрямованих на поетапне формування умінь англійського монологічного мовлення.

Нині у методиці навчання іноземних мов етапність у формуванні монологічних умінь розглядають у двох аспектах – формування мовленнєвих умінь та розвиток мовленнєвих умінь.

Зважаючи на те, що студенти спеціальності «Право» на першому курсі у переважній більшості мають базовий рівень А2, а також потребують спеціально організованої роботи з формування умінь монологічного мовлення як на рівні надфразової єдності, так і на рівні тексту, вважаємо доцільним інтегрувати обидва підходи – формувати та розвивати уміння монологічного мовлення. На цій підставі, а також урахувавши напрацьовану послідовність етапів у вирішенні цих завдань, вважаємо доцільним виділити три етапи – I дотекстовий (формування лексичних, граматичних, фонетичних навичок, а також умінь монологічного мовлення на рівні надфразової єдності), II текстово-репродуктивний (переказ готових текстів з метою аналізу лінгвальних, композиційних, жанрово-стильових особливостей юридичних текстів та їх наслідування у мовленні), III продуктивний (самостійне продукування монологів).

## ДОТЕКСТОВИЙ ЕТАП

Цілі дотекстового етапу:

а) формування лексичних, граматичних, фонетичних навичок; б) формування умінь спонтанного та підготовленого монологічного мовлення на надфразовому рівні; в) формування умінь добирати мовні засоби відповідно до функціонального типу монологу.

Для реалізації означених цілей використовуємо групи лексичних, граматичних та фонетичних вправ, які диференціюються за участю викладача, автономністю студентів, режимом виконання, характером завдань.

### ГРУПА 1. Лексичні вправи

Для формування лексичних навичок у студентів з низькою самостійністю розроблено умовно-комунікативні лексичні вправи з використанням готового лексичного матеріалу в якості опор (використання заданих лексичних одиниць). Такі вправи ділимо на дві підгрупи: а) вправи на формування навичок вживання фахової лексики в підготовленому / непідготовленому монологічному мовленні; б) вправи на формування навичок вживання в підготовленому / непідготовленому мовленні лексичних одиниць-скрепів, необхідних для конструювання надфразових єдностей. Суть цих вправ полягає в тому, що викладач максимально дає студентам необхідну лексику, яку вони мають засвоїти.

Вправа 1 (група 1). *Мета вправи:* формування навичок вживання лексичних одиниць в говорінні.

*Інструкція:* Answer the following questions using the words written on the board.

ПИТАННЯ ВИКЛАДАЧА:

1) What demands should the modern lawyer answer? 2) What is the legal profession driven by? 3) How does the European law influence legal professionals' affairs? 4) Why is the legal profession changing? 5) What items should you consider as a prospective lawyer?

Слова, які студент має використовувати в мовленні: *professional responsibility, self-management skills, to succeed, to manage, career opportunities, government policy, clients' needs, legislative frameworks, to ensure, to regulate, to maintain, to deals with, increased competition, high-quality specialist services, healthy competition.*

*Тип вправи:* умовно-комунікативна, лексична.

*Вид вправи:* вправа на використання лексичних одиниць в продуктивному мовленні.

*Режим виконання:* в аудиторії, під жорстким керівництвом викладача; такий вид вправ студенти виконують у два етапи: спочатку з попередньою підготовкою (письмово), а потім – спонтанно (усно).

*Контроль:* усний, з боку викладача.

Вправа 2 (група 1). *Мета вправи:* формування лексичних навичок у побудові надфразових єдностей в монологічному мовленні (у складанні монологів-розповідей).

*Інструкція:* Read the following simple sentences, then transform them into a single narrative text using the conjunction braces given below.

РЕЧЕННЯ:

1) A career as a lawyer is an extraordinary calling. 2) Becoming a lawyer is an enormous undertaking in terms of time commitment and financial investment. 3) It is important to learn as much about the profession as possible before you embark on a career path as a lawyer. 4) Lawyers are among the highest paid professionals in the legal industry and most attorneys earn salaries well above the national average. 5) The median annual salary for all lawyers is \$110,590, the world's top lawyers pull in million dollar incomes. 6) For generations, a career as a lawyer has been a hallmark of prestige. 7) Lawyers are in a unique position to help individuals, groups, and organizations with their legal problems and further the public good.

*Слова-скрепи:* *however, therefore, while, firstly, secondly, at the same time, moreover, what's more, lastly, finally.*

*Тип вправи:* умовно-комунікативна, лексична.

*Вид вправи:* вправа на використання лексичних одиниць-скрепів для конструювання тексту-розповіді.

*Режим виконання:* в аудиторії, під жорстким керівництвом викладача; з попередньою підготовкою.

*Контроль:* усний, з боку викладача.

Для формування лексичних навичок у студентів з середньою самостійністю розроблено умовно-комунікативні лексичні вправи на самостійний добір лексичних одиниць (використання очікуваних лексичних одиниць). Такі вправи ділимо на дві підгрупи: а) вправи на формування навичок вживання фахової лексики в говорінні; б) вправи на формування навичок вживання лексичних одиниць-скрепів, необхідних для конструювання надфразових єдностей. Суть цих вправ полягає в тому, що викладач дає студентам частину необхідної лексики, яку вони мають засвоїти, а частину лексики студенти знаходять і засвоюють самостійно.

Вправа 3 (група 1). *Мета вправи:* формування навичок вживання лексичних одиниць в мовленні (стимулювати студентів до добору лексичних одиниць, за допомогою яких найповніше виражається думка).

*Інструкція:* Give full answers to the following questions.

ПИТАННЯ ВИКЛАДАЧА:

1) What does the word "lawyer" mean? 2) What are the main functions of a lawyer? 3) Whose interests does a lawyer represent in a civil case? 4) Whose interests does a lawyer represent in a criminal case? 5) What functions does a lawyer perform in a courtroom?

*Тип вправи:* умовно-комунікативна, лексична.

*Вид вправи:* вправа на використання лексичних одиниць в продуктивному мовленні.

*Режим виконання:* в аудиторії, студенти мають час обдумати відповідь, самостійно скористатися додатковими джерелами для добору необхідної лексики; такий вид вправ студенти виконують у два етапи: спочатку з попередньою підготовкою (письмово), а потім – спонтанно (усно).

*Контроль:* усний, під керівництвом викладача.

Вправа 4 (група 1). *Мета вправи:* формування лексичних навичок у побудові надфразових єдностей в монологічному мовленні (у складанні монологів-роздумів).

*Інструкція:* Prove or disprove the following statements, using the discourse markers for cause and result.

ТВЕРДЖЕННЯ ВИКЛАДАЧА:

1. In the United States, the formal study of law is only available at the postgraduate level.
2. The main concentration of the professional JD degree programme is on American law.
3. LL.M degree (master's degree in law) is the first degree offered by American law schools.
4. As soon as one graduates from the American law school, he can practise law on his own.

*Тип вправи:* умовно-комунікативна, лексична.

*Вид вправи:* вправа на використання лексичних одиниць-скрепів для конструювання тексту-роздуму.

*Режим виконання:* в аудиторії (або як домашнє завдання), студенти мають час обдумати відповідь, самостійно скористатися додатковими джерелами для добору необхідної лексики; з попередньою підготовкою.

*Контроль:* усний, під керівництвом викладача.

Для формування лексичних навичок у студентів з високою самостійністю розроблено умовно-комунікативні лексичні вправи на моделювання надфразових єдностей на основі ключових лексем-опор (вільне використання лексичних одиниць, синонімічних / антонімічних рядів). Суть цих вправ полягає в тому, що студенти самостійно знаходять і засвоюють необхідну лексику.

Вправа 5 (група 1). *Мета вправи:* формування навичок вживання лексичних одиниць в говорінні (стимулювати студентів до самостійного використання слів). Інтегруємо завдання на вживання фахової лексики та утворення надфразових єдностей певного функціонального типу мовлення.

*Інструкція:* Give full answers to the following questions (prove or disprove the statements), without using in your answers the words you have in the questions (replace them with synonyms / antonyms).

ПИТАННЯ ВИКЛАДАЧА:

1. Where do the majority of the US lawyers conduct most of their business? 2) Why do many lawyers today have more work than they can handle? 3) What are district attorneys responsible for in the US? 4) Does the United States legal system draw a distinction between lawyers who plead in court and those who do not? 5) What authorities is the US attorney vested with?

*Тип вправи:* умовно-комунікативна, лексична.

*Вид вправи:* вправа на використання лексичних одиниць в продуктивному мовленні.

*Режим виконання:* в аудиторії, студенти мають час обдумати відповідь, самостійно скористатися додатковими джерелами для добору необхідної лексики; з попередньою підготовкою.

*Контроль:* усний, взаємоконтроль, вибірковий контроль з боку викладача.

*Принципова відмінність у вправах для студентів з базовим рівнем А2 та В1 полягає в їхній лексичній наповненості.*

ГРУПА 2. Граматичні вправи

Граматичні вправи диференціюємо за такими критеріями: участь викладача у виконанні / перевірці завдання, обсяги аналізованого матеріалу вправи (аналізується матеріал повністю, частково, винятково за потреби студентів), місце виконання (аудиторія, домашнє завдання), використання опор та зразків.

Для формування граматичних навичок у студентів з низькою самостійністю розроблено умовно-комунікативні граматичні вправи, виконання яких відбувається *під постійним контролем викладача, у супроводі постійного (необхідного) аналізу студентами та викладачем вивчених граматичних явищ, виконуються переважно в аудиторії (закріплюються за межами університету)*. Наведемо приклад такої вправи.

Вправа 1 (група 2). *Мета вправи:* формування граматичних репродуктивних навичок у студентів з низьким рівнем самостійності.

*Інструкція.* Read the sentences below opening the brackets and using the verbs in the Passive Voice (where possible).

1. Family law (divide) into public and private cases.
2. Examples of torts (include) medical negligence.
3. Prosecutions (initiate) by the state through the prosecutor.
4. Suspects (question) when a lawyer came into the room.

*Тип вправи:* некомунікативна, граматична, з порою на дієслово.

*Вид вправи:* трансформаційна, на рівні надфразової єдності.

*Режим виконання:* в аудиторії, під жорстким керівництвом викладача, без попередньої підготовки.

*Контроль:* постійний, з боку викладача (студенти коментують кожну трансформовану форму і записують на дошці). Поступово від коментування і записування варто відходити.

Для формування граматичних навичок у студентів з середньою самостійністю розроблено умовно-комунікативні граматичні вправи, виконання яких відбувається *самостійно, під частковим контролем викладача, у супроводі аналізу студентами та викладачем тих граматичних явищ, у яких допущено помилки, виконуються переважно в аудиторії (закріплюються за межами університету)*. Наведемо приклад такої вправи.

Вправа 2 (група 2). *Мета вправи:* формування граматичних репродуктивних навичок у студентів з середнім рівнем самостійності.

*Інструкція.* Answer the following questions replacing the verbs in the Active Voice with the verbs in the Passive Voice (make sure to give positive answers each time using the words in the brackets).

## ПИТАННЯ:

1. Does the President choose a US attorney with the approval of the Senate? 2) Did the investigator leave the suspect in the room? 3) Did they abolish the capital punishment in Britain after World War II? 4) Will they appoint the new Prime Minister tomorrow? 5) Are they discussing the candidate now?

*Тип вправи:* умовно-комунікативна, граматична.

*Вид вправи:* трансформаційна, на рівні надфразової єдності.

*Режим виконання:* в аудиторії, самостійно, без попередньої підготовки (спонтанно).

*Контроль:* усний, з боку викладача, вибіркового (аналізуються – переважно самими студентами – лише ті граматичні явища, у яких студенти допускають помилки).

Для формування граматичних навичок у студентів з високою самостійністю розроблено умовно-комунікативні граматичні вправи, виконання яких відбувається самостійно, контроль – з використанням ключів, рефлексія, під частковим контролем викладача (студенти самостійно знаходять пояснення неправильного виконання та долають помилки в подальшому, аналіз та пояснення з боку викладача робляться у вкрай необхідних ситуаціях), виконуються переважно за межами університету, в аудиторії лише перевіряються. Наведемо приклад такої вправи.

Вправа 3 (група 2). *Мета вправи:* формування граматичних репродуктивних навичок у студентів з високим рівнем самостійності.

*Інструкція.* Give the negative answers to the following questions replacing the verbs in the Active Voice with the verbs in the Passive Voice. Then write another sentence changing the tense of the main passive verb (make any other changes you need).

## ПИТАННЯ:

1. Have they caught the criminal? 2) Have they finished the investigation? 3) Did they warn you about the danger yesterday? 4) Were they discussing the plan of future changes in the systems of courts in the afternoon? 5) Were they discussing the new Tax bill yesterday?

*Тип вправи:* умовно-комунікативна, граматична.

*Вид вправи:* трансформаційна, на рівні надфразової єдності.

*Режим виконання:* в аудиторії, самостійно, з попередньою підготовкою.

*Контроль:* самоконтроль, рефлексія, вибіркового аналізу з боку викладача (аналізуються лише в тому випадку, якщо студенти цього потребують).

Вправи для студентів з базовим рівнем А2 та В1 різняться лише змістовим наповненням, тобто тим граматичним матеріалом, який вивчається в межах відповідних рівнів А2 та В1.

## ГРУПА 3. Фонетичні вправи

Фонетичні вправи диференціюємо за такими критеріями: участь викладача у виконанні / перевірці та аналізі завдання, місце виконання (аудиторія, лінгафонний кабінет, домашнє завдання), використання зразків.

Для формування фонетичних навичок у студентів з низькою самостійністю розроблено некомунікативні фонетичні вправи, виконання яких відбувається в аудиторії або лінгафонному кабінеті та проходить під постійним контролем викладача.

Для формування фонетичних навичок у студентів з середньою самостійністю розроблено некомунікативні фонетичні вправи, виконання яких відбувається в аудиторії або лінгафонному кабінеті, самостійно студентами (за зразком викладача), з використанням взаємоконтролю та контролю з боку викладача.

Для формування фонетичних навичок у студентів з високою самостійністю розроблено некомунікативні фонетичні вправи, виконання яких відбувається в аудиторії або лінгафонному кабінеті, самостійно студентами (за інструкцією викладача), з використанням взаємоконтролю, рефлексії, контролю з боку викладача (коригування мовлення студентів лише за потреби).

Диференціація простежується в режимі виконання вправи та контролі. Наведемо приклад такої вправи.

Вправа 1 (група 3). *Мета вправи:* формування фонетичних інтонаційних продуктивних навичок.

Інструкція. 1. Listen to the whole text. 2. Listen to the text in parts, putting pauses and intonemes in the printed version. 3. Repeat after the narrator, following the pauses and intonemes put in the printed version.

ТЕКСТ: Types of crime

[There are many types of crimes that people commit. And people commit the crimes for a range of different reasons. But no matter what the reason is, if the person gets caught they will have to go to court to be punished. Sometimes the person was caught while doing the crime and so the court case is quite short and they are convicted quickly; however, other times there will only be some evidence suggesting that they did the crime, and in this situation a longer court case will be needed...]

*Тип вправи:* некомунікативна, фонетична.

*Вид вправи:* вправа на впізнавання та репродукцію фонетичних моделей.

*Режим виконання:*

1) для студентів з низькою самостійністю: в лінгафонному кабінеті (або в аудиторії), під постійним керівництвом викладача; студенти прослуховують весь текст, потім викладач дає заслуховувати по окремому фрагментові (1-2 речення), студенти з його допомогою розставляють паузи та інтонемі, насамкінець прослуховують окремі фрагменти та, користуючись записами, повторюють за диктором окремі фрагменти, текст у цілому;

2) для студентів з середньою самостійністю: в лінгафонному кабінеті (або в аудиторії), під частковим керівництвом викладача; студенти прослуховують весь текст, потім викладач дає заслуховувати по окремому фрагментові (1-2 речення), студенти з його допомогою розставляють паузи та інтонемі (у кількох реченнях: 2-4), після цього студенти самостійно розставляють паузи та інтонемі в решті тексту, насамкінець прослуховують окремі фрагменти та, користуючись записами, повторюють за диктором окремі фрагменти, текст у цілому;

3) для студентів з високою самостійністю: в лінгафонному кабінеті (в аудиторії або вдома), самостійно; викладач дає лише інструкцію (прослухати весь текст, прослухати пофрагментно, розставити паузи та інтонемі, читати текст, слухати і повторювати за диктором текст, спираючись на помітки в роздрукуванні), після цього студенти самостійно виконують інструкції викладача.

*Контроль:*

1) для студентів з низькою самостійністю: постійний контроль з боку викладача;

2) для студентів з середньою самостійністю: взаємоконтроль, частковий контроль з боку викладача;

3) для студентів з високою самостійністю: взаємоконтроль, рефлексія, контроль з боку викладача (коригування мовлення студентів лише за потреби).

#### ТЕКСТОВО-РЕПРОДУКТИВНИЙ ЕТАП

Текстово-репродуктивний етап передбачає реалізацію цілої низки цілей у навчанні монологічного мовлення:

а) розширює інформаційне поле студента фаховими знаннями; б) сприяє розвиткові мовленнєвих навичок; в) сприяє формуванню мовленнєвих умінь в монологічному мовленні; г) слугує еталоном мовлення та мотивує до використання етальонних мовленнєвих зразків; д) слугує еталоном когезії та когерентності мовлення, композиційної та стилістичної унормованості, а також мотивує студентів до використання у мовленні відповідних засобів, які забезпечують його зв'язність, логічність, унормованість, завершеність тощо.

Зважаючи на те, що мовлення студентів спеціальності «Право» є фаховим і повинне здійснюватися в межах ситуацій професійного спілкування, доцільною, на наше глибоке переконання, є така ієрархія мовлення: 1) підготовлене мовлення є найбільш вагомим, оскільки інтегрує мовленнєві уміння з фаховими знаннями; дозволяє максимально глибоко

вивчити предмет мовлення, дібравши найбільш доцільні мовні засоби; 2) *непідготовлене мовлення на основі тексту займає другу позицію після підготовленого, оскільки воно хоч і обмежено 1-2 текстами, проте все ж інтегрує фахові знання та мовленнєві уміння;* 3) *останню позицію займає непідготовлене мовлення на основі ситуації, оскільки воно не дозволяє розширювати фахові знання, а також розвивати засоби їх вербалізації, а користуватися лише наявними.*

Підготовка до переказу студентів з низьким рівнем самостійності.

Підготовка до переказу здійснюється на основі комплексу підготовлених викладачем питань, які мають орієнтаційну (зорієнтувати студентів у композиційних, стильових, жанрових особливостях тексту, лінгвальних особливостях) та підготовчу (складання плану, створення тексту, добір опор, коригування змісту та стилю) функції. На обох етапах відбувається формування умінь підготовленого та непідготовленого мовлення.

Етапи роботи над переказом тексту:

1. Постановка загального завдання: підготувати переказ тексту.
2. Прочитання усього тексту студентами.

ТЕКСТ: [In many countries the legal systems are very complex. This is because they have been developed over very long times. Every time that a new case is decided it can have an affect on future cases. This means that the people who work in legal situations have to be clever. They have to know and understand all the rules and precedents. A precedent is when a previous decision will have an effect on future cases as it was related to an important point....]

3. Обговорення змісту тексту у форматі відповідей на задалегідь підготовлені питання викладача (викладач ставить конкретні питання по змісту прочитаного). Мета – перевірити розуміння студентами змісту прочитаного, формування умінь *непідготовленого монологічного мовлення* на основі прочитаного тексту.

Питання:

- 1) What do lawyers have to be? 2) What could happen if a solicitor makes a mistake? 3) What does a defense lawyer have to do? 4) What is the most severe punishment a judge could give? 5) Why might an appeal be needed?

4. Визначення стилю, функціонального типу та структури тексту. Викладач ставить конкретні питання та дає студентам завдання:

What style does the given text refer to?

Task: Underline the words indicating the fact that the text belongs to the publicistic style. The students individually underline the words, then the task is checked under the teacher's control.

What content parts does the text consist of?

Task: Divide the text into the content parts. The students work individually with the instant teacher's control.

What compositional parts does the text description have?

Task: Divide the text into compositional parts. The students work individually with the instant teacher's control.

Після цього варто записати основні стильові, функціонально-типологічні та структурні особливості на дошці і мотивувати студентів відтворити їх під час переказу.

5. Складання плану переказу. Студенти перечитують текст, опираючись на визначені змістові частини і складають у мікрогрупах план. Після чого відбувається перевірка викладачем якості плану, його обговорення, коригування, визначення еталонного плану переказу.

6. Покрокове (відповідно до плану) складання доповіді – тексту переказу. Викладач подає студентам алгоритм, за яким вони мають самостійно зробити наповнення визначених пунктів плану: уважно прочитати зміст пункту плану → дібрати з тексту лексику, необхідну для передачі змісту, а також граматичні конструкції → дібрати слова-скріпи, а також референти композиційних частин тексту (аргументу, прикладу, висновку) → дібрати слова-опори, які використовуватимуться під час проголошення тексту переказу.

Викладач здійснює контроль після підготовки переказу кожного пункту плану.

Task: Using the key words retell the first part (according to the plan made) of the text.



7. Переказ цілісного тексту з опорою на його план, а також слова-опори. Постійний контроль з боку викладача.

Отже, підготовка до переказу та його реалізація сприяють формуванню умінь непідготовленого мовлення на основі бесіди по змісту прочитаного тексту та підготовленого мовлення (власне переказ усього тексту).

Підготовка до переказу студентів з середнім рівнем самостійності.

Підготовка до переказу здійснюється на основі комплексу підготовлених викладачем питань, які мають орієнтаційну та підготовчу функції, а також алгоритмів дій для виконання поставлених завдань.

Етапи роботи над переказом тексту:

1. Постановка загального завдання: підготувати переказ тексту.
2. Прочитання усього тексту студентами.
3. Обговорення змісту тексту у форматі відповідей на заздалегідь підготовлені питання викладача (викладач ставить конкретні питання по змісту прочитаного). На цьому етапі відбувається формування непідготовленого мовлення на основі прочитаного тексту.
4. Викладач дає завдання – виконати аналіз тексту за такою схемою:



Перевірка завдання у формі бесіди:

What style does the text belong to? What language means indicate that? How many content parts does the text consist of? Where are their boundaries? Name the key words. How many compositional parts does the text consist of? Where are their boundaries? Name the connectors.

5. Підготовка до переказу. Викладач подає лише алгоритм дій і дає завдання:



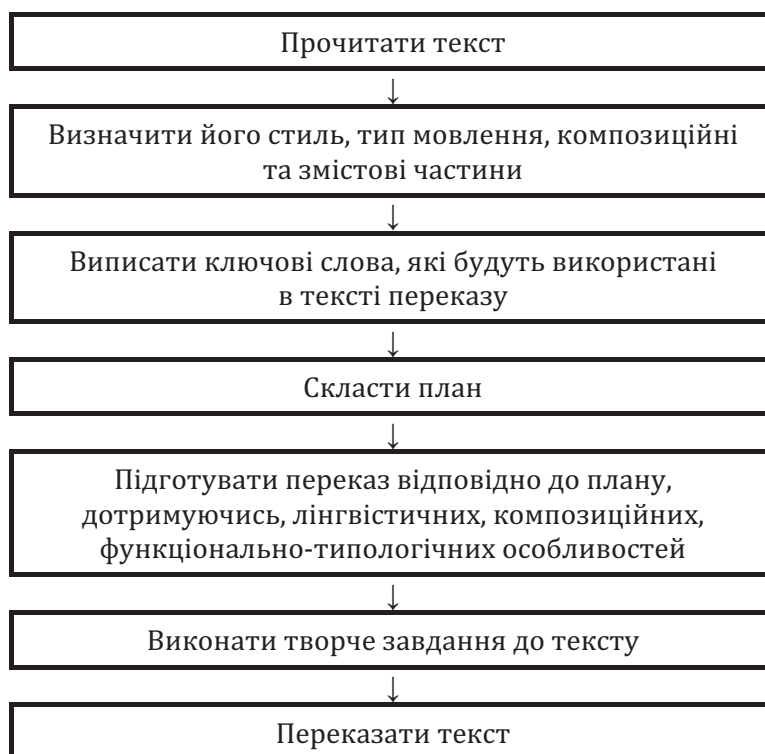
6. Переказ цілісного тексту з опорою на його план, а також слова-опори. Викладач контролює лише остаточний варіант переказу.

Отже, підготовка до переказу та його реалізація спрямовані на формування умінь непідготовленого мовлення на основі бесіди по змісту прочитаного тексту та підготовленого мовлення (власне переказ усього тексту).

Підготовка до переказу студентів з високим рівнем самостійності. Принципова відмінність навчання студентів з високим рівнем самостійності полягає в тому, що студенти виконують перекази з творчими завданнями, що мотивує їх до опрацювання додаткових джерел інформації, опанування нових лексичних одиниць, граматичних структур. Викладач контролює лише кінцевий продукт переказу.

Етапи роботи над переказом тексту:

1. Постановка загального завдання: підготувати переказ тексту. Визначення творчого завдання для студентів.
2. Визначення завдань та надання студентам алгоритму дій.



Функції викладача під час виконання завдань:

- консультаційна (студенти можуть звертатися за допомогою до викладача);
- контролювально-коригувальна (викладач спостерігає за роботою студентів, коригує її);

3. Переказ цілісного тексту з опорою на його план, а також слова-опори. На цьому етапі контроль з боку викладача є мінімальним, студенти вдаються до взаємоконтролю та рефлексії.

Отже, підготовка до переказу та його реалізація сприяють формуванню умінь підготовленого мовлення (власне переказ усього тексту).

#### ПРОДУКТИВНИЙ ЕТАП

Продуктивний етап передбачає реалізацію таких цілей у навчанні монологічного мовлення:

- а) розширює інформаційне поле студента фаховими знаннями шляхом читання та опрацювання наукової літератури;
- б) сприяє удосконаленню мовленнєвих навичок;
- в) розвиває уміння складати власні монологічні висловлення у жанрі повідомлення-презентації певних функціональних типів мовлення;
- г) розвиває уміння вирішувати творчі та пошукові завдання, уміння читання та аналізу фахової англомовної літератури.

Продуктивний етап реалізується у форматі підготовки різнотипних проєктів: репродуктивних (для студентів з низьким рівнем самостійності), компіляційних (з середнім рівнем самостійності) та конструкторських (з високим рівнем самостійності).

У підготовці проєкту виділяємо чотири етапи: 1) організаційно-підготовчий, 2) планувальний, 3) технологічний, 4) заключний, які є спільними для всіх типів проєкту.

У групах з низьким рівнем самостійності запроваджуємо репродуктивні проєкти, у групах з середнім рівнем самостійності – компіляційні, у групах з високим рівнем самостійності – конструкторські. Означені проєкти різняться: а) кількістю джерел для опрацювання; б) характером діяльності студентів; в) ступенем самостійності студентів; г) ступенем участі викладача в керуванні проєктом; д) характером підготовчих завдань.

Подамо комплекс завдань та хід роботи з підготовки різних типів проєктів.

На *організаційно-підготовчому етапі* ми не вбачаємо розбіжностей у формах роботи викладача та студентів під час підготовки різних типів проєктів.

На цьому етапі викладач а) формує диференційні групи зі студентів з однаковим рівнем самостійності (по 3-4 особи), б) пропонує декілька тем для проєкту, в) програмує очікуваний результат (студенти повинні підготувати повідомлення-презентацію функціонального підтипу обґрунтування); г) визначає критерії оцінювання; д) надає студентам 1-2 тексти, на основі яких буде створено проєкт. Студенти об'єднуються у міні-групи, обирають одну із запропонованих тем, знайомляться з вимогами до проєкту, з критеріями оцінювання.

#### ТЕМА ПРОЄКТУ: THE US CONSTITUTION

Джерела:

1. United States Constitution [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ([https://en.wikipedia.org/wiki/United\\_States\\_Constitution](https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Constitution))

2. The Constitution as supreme law [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (<http://countrystudies.us/united-states/government-2.htm>)

На *етапі планування* функції викладача та студентів розподіляються залежно від диференційної групи за рівнем самостійності та типом проєкту.

У групах з низьким рівнем самостійності (при підготовці репродуктивних проєктів): а) студенти перечитують запропоновані тексти, роблять їх змістово-інформаційний аналіз: визначають тему та мікротеми, визначають інформаційно-тематичні блоки; викладач дає їм відповідне завдання та здійснює контроль і коригування якості його виконання; б) визначають структуру функціонального типу (аргументування) повідомлення презентації; викладач скеровує та контролює студентів; в) складають план майбутнього висловлення, визначаються, хто яку частину буде готувати (викладач скеровує та контролює студентів).

Для роботи з текстами пропонуємо таке завдання:

Завдання 1. *Мета*: формування умінь визначення основних змістових віх тексту, орієнтації в тематиці та змісті майбутнього повідомлення; формування умінь непередбаченого мовлення на основі тексту.

*Інструкція*: Read the given texts, divide them into the content parts, then take short notes of the each part.

*Спосіб виконання*: студенти читають тексти, ділять їх на змістові частини, коротко занотовують основний зміст.

*Контроль*: усно студенти визначають змістові частини тексту, вибірково зачитують їх анотації, викладач коригує, доповнює їхні відповіді.

У формі бесіди визначають композицію текстів відповідно до функціонального типу мовлення:

Викладач: Define which functional types the texts belong to – narration, description or speculation-justification. What language means indicate that the texts belong to description texts?

Студенти: Дають відповіді на поставлені питання.

Такі завдання спрямовані на формування умінь невідготовленого мовлення на основі ситуації.

Наступним кроком є складання студентами плану на основі визначених композиційних частин. Студенти складають план самостійно. Викладач перевіряє план, студенти доповнюють, коригують один одного. Насамкінець план уніфікується усіма студентами міні групи.

У групах з середнім рівнем самостійності (при підготовці компіляційних проектів): студенти одержують завдання а) прочитати та проаналізувати подані джерела, визначити інформаційно-тематичні блоки; б) самостійно обговорити та скласти план майбутнього повідомлення; в) самостійно тезисно скомпіювати інформацію відповідно до кожного пункту плану. Викладач перевіряє адекватність складеного плану, повноту та характер дібраної інформації, за потреби вносить корективи.

Для роботи з текстами пропонуємо таке завдання:

Завдання 2. *Мета:* формування умінь визначення основних змістових віх тексту, добору необхідної інформації для майбутнього повідомлення, формування умінь невідготовленого мовлення на основі тексту.

*Інструкція:* Read the given texts taking short notes of the each part. Think of the informational blocks that can be integrated round the topic of the PROJECT. According to the contents of the texts you've read, make up the plan of your future report.

*Спосіб виконання:* студенти читають тексти, ділять їх на змістові частини, коротко занотують основний зміст, обговорюючи у межах диференційної групи, добирають інформаційні блоки для майбутнього повідомлення та складають план. За потреби студенти звертаються до викладача за консультацією чи допомогою.

*Контроль:* диференційна група зачитує свій план та тезисно повідомляє про його наповнення, викладач за потреби коригує, доповнює (пропонує більш вдалі формулювання).

У формі бесіди визначають композицію текстів відповідно до функціонального типу мовлення.

У групах з високим рівнем самостійності (при підготовці конструкторських проектів): студенти одержують завдання а) прочитати та проаналізувати основні та додаткові джерела; б) вирішити поставлене творче чи пошукове завдання; в) самостійно скласти план майбутнього повідомлення; г) тезисно викласти інформацію відповідно до кожного пункту плану; д) висловити власне бачення проблеми, викласти творчий / пошуковий аспект завдання. Викладач консультує студентів у разі потреби.

Для роботи з текстами пропонуємо таке завдання:

Завдання 3. *Мета:* формування умінь планувати повідомлення з творчим / пошуковим завданням, формування умінь невідготовленого мовлення на основі тексту та на основі ситуації.

*Інструкція:* Read the given texts taking short notes of the each part. Find some extra sources of information on this issue. Make up the plan of your future report considering the analytical factor: which positions you believe to be more persuasive (with the perspective of further justification).

*Спосіб виконання:* студенти самостійно добирають необхідну літературу, необхідну інформацію, роблять нотатки, складають план, обговорюючи його у межах дифгрупи; добирають інформаційні блоки для майбутнього повідомлення. За потреби студенти звертаються до викладача за консультацією чи допомогою.

*Контроль:* дифгрупа разом з викладачем обговорює своє бачення у вирішенні творчого / пошукового завдання, відповідно розповідає про план майбутнього повідомлення.

На технологічному етапі відбувається підготовка власне монологу повідомлення-презентації.

У групах з низьким рівнем самостійності (при підготовці репродуктивних проектів) студенти самостійно складають міні-висловлення відповідно до обраної частини загального монологу, добирають опори, вербальні та невербальні ресурси для презентації, інтегрують свої міні-презентації в загальну презентацію. Викладач контролює якість виконання кожним студентом його частини, а також керує злагожденістю студентів у створенні цілісного повідомлення.

У групах з середнім рівнем самостійності (при підготовці компіляційних проектів) студенти самостійно компілюють змістовно-композиційні частини повідомлення відповідно до плану; добирають опори, вербальні та невербальні ресурси для презентації, інтегрують свої міні-презентації в загальну презентацію. Викладач виступає у ролі консультанта.

У групах з високим рівнем самостійності (при підготовці конструкторських проектів) студенти самостійно створюють проект, вирішуючи творче / пошукове завдання відповідно до плану; добирають опори, вербальні та невербальні ресурси для презентації, інтегрують свої міні-презентації в загальну презентацію. Викладач виступає у ролі консультанта.

**Завдання 4. Мета:** формування умінь складати цілісні міні-монологи, користуючись інформацією та вербальними засобами запропонованих для аналізу текстів, формування умінь підготовленого продуктивного мовлення.

**Інструкція:** Using the vocabulary and the grammar structures, as well as the information from the texts, make up a mini-monologue in accordance with the part of the plan of the general monologue-presentation you've have chosen. Follow the structure of the description monologue.

**Спосіб виконання:** студенти самостійно перечитують необхідні фрагменти текстів та занотовують їх, складають міні-монологи, відзначте інформацію, яка може бути використана для презентації (ключові слова, екстралінгвістичні явища).

**Контроль:** викладач динамічно перевіряє якість цих міні-монологів.

**Завдання 5. Мета:** формування умінь складати цілісний монолог-презентацію, формування умінь підготовленого продуктивного мовлення.

**Інструкція:** Combine your mini-dialogues into a single report, prepare a presentation.

**Спосіб виконання:** студенти самостійно готують презентацію, викладач допомагає об'єднати міні-монологи в єдине повідомлення, визначити презентаційні матеріали (слайди та зображення на них).

**Контроль:** викладач динамічно перевіряє якість виконання завдань.

**На заключному етапі (в усіх трьох дифгрупах):**

- кожен студент виголошує свою частину повідомлення;
- викладач разом зі студентами аналізує якість презентації-повідомлення;
- викладач коригує мовлення студентів (після виголошення);
- викладач ставить оцінку;
- студенти проводять самоаналіз та рефлексію своїх відповідей.

Отже, на продуктивному етапі відбувається формування умінь продуктивного мовлення – підготовленого та непідготовленого. Непідготовлене мовлення реалізується на етапі планування у форматі обговорень проектних завдань. Підготовлене мовлення реалізується на технологічному етапі складання проекту – цілісного монологічного висловлення.

**Висновки.** Отже, навчання англійського усного монологічного мовлення студентів спеціальності «Право» відбувається у три етапи – дотекстовий, текстово-репродуктивний, продуктивний за допомогою спеціально розроблених вправ і завдань, які диференціюються у групах з різним рівнем самостійності за такими критеріями: участь викладача, ступінь автономності студентів у вирішенні завдань та доборі додаткових джерел. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у створенні підсистем вправ і завдань, призначених для вдосконалення навчання англійського усного монологічного мовлення студентів інших спеціальностей.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Николаева С.Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С.Ю. Николаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
2. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. – М.: Русский язык, 1989. – 276 с.
3. Педагогическая энциклопедия : в 4 т. / под ред. И.А. Каирова. – М. : Сов. энцикл., 1964-1968.
4. Плахотник В. М. Система як базисна категорія методики навчання іноземних мов / В. М. Плахотник // Іноземні мови. – 2010. – № 4. – С. 3-6.

## REFERENCES

1. Nikolaieva S.Iu. Metodyka vykladannia inozemnykh mov u serednikh navchalnykh zakladakh: Pidruchnyk. Vyd. 2-e, vypr. i pererob. / Kol. avtoriv pid kerivn. S.Iu. Nikolaievoi. – K.: Lenvit, 2002. – 328 s.
2. Passov E.Y. Osnovy kommunykativnoi metodyky obucheniya ynoiazыchnomu obshcheniyu. – M.: Russkiy yazyk, 1989. – 276 s.
3. Pedagogicheskaya entsyklopediya : v 4 t. / pod red. Y.A. Kayrova. – M. : Sov. entsykl., 1964-1968.
4. Plakhotnyk V. M. Systema yak bazysna katehoriia metodyky navchannia inozemnykh mov / V. M. Plakhotnyk // Inozemni movy. – 2010. – № 4. – S. 3-6.

TETIANA DRUZHCHENKO

**SUBSYSTEM OF EXERCISES AND TASKS FOR TEACHING THE ENGLISH ORAL MONOLOGUE SPEECH TO LAW STUDENTS ON THE PRINCIPLES OF DIFFERENTIATED APPROACH**

The article deals with the peculiarities of teaching the English oral monologue speech to law students on the principles of differentiated approach. Among many issues of differentiated teaching, the problem of forming the competence in monologue speech for law students on the principles of differentiated approach (taking into account the level of independence and knowledge of the students) has not been studied in depth yet, which causes difficulties for providing the qualitative foreign language training of future lawyers, who have not attained the appropriate results in the foreign language communicative activity in conditions of homogenous training groups.

The article is aimed at justification the feasibility of realization of the subsystem of exercises and tasks, focused on forming the competence of law students in the monologue speech on the principles of differentiated approach with regard to individual and psychological peculiarities of law students, their cognitive needs, communicative abilities, motivation, independence, professional mindset and professional activity.

The subsystem of exercises and tasks for forming the communicative competence requires the strict specification of the teaching process phasing. The author presents the three stages for teaching the English oral monologue speech to law students, namely – pre-text, text-reproductive and productive by the means of specially developed exercises and tasks that are differentiated in groups with the different level of independence, based on the following criteria: the role of the teacher, the level of students' independence when doing tasks and choosing extra sources of educational information. Examples of exercises and tasks for each group of the abovementioned subsystem are provided.

**Keywords:** *subsystem of exercises and tasks, oral monologue speech, differentiated approach, level of independence, stages in forming the skills in monologue speech, speech competence, professional communication.*

Одержано 10.09.2017 р.